

УДК 349.225.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.31>

ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СПОРТСМЕНІВ-ПРОФЕСІОНАЛІВ¹

Кисельова О.І.,

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, господарського права та
фінансово-економічної безпеки,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5625-0952>

Кисельова О.І. Особливості дисциплінарної відповідальності спортсменів-професіоналів.

Стаття присвячена дослідженню особливостей дисциплінарної відповідальності спортсменів професіоналів. У статті розкривається зміст поняття дисциплінарної відповідальності, виявляються особливості складу дисциплінарного проступку спортсмена-професіонала, а також специфіка притягнення спортсмена до дисциплінарної відповідальності. В рамках статті досліджено питання допустимості застосування окремих видів стягнень, зокрема штрафу, а також приділено увагу питанням відповідальності за порушення спортивного режиму. Питання дисциплінарної відповідальності цієї категорії працівників представляється актуальним і необхідним для вивчення у зв'язку з відсутністю чіткого розуміння особливостей зазначеного інституту, відсутністю розмежування між дисциплінарною відповідальністю та іншими видами юридичної відповідальності, а також деякими іншими проблемами, що виникають при застосуванні дисциплінарних стягнень до спортсменів-професіоналів. Правове регулювання має бути дієвим та відповідати вимогам часу. Повнота правил відповідальності є гарантією забезпечення конституційних прав суб'єктів трудових відносин. Деталізація норм про дисциплінарну відповідальність дозволяє визначити для роботодавця чіткі межі дозволеної, а для працівника – необхідної поведінки. Повною мірою дисциплінарна відповідальність спортсменів-професіоналів встановлюється залежно від конкретного спорту дисциплінарними статутами, положеннями, регламентами, правилами відповідних міжнародних спортивних федерацій, національних спортивних федерацій, клубів, асоціацій. Отже правове регулювання діяльності спортсменів-професіоналів відрізняється від загального регулювання, має свої особливості, і потребує

особливої уваги з боку законодавця. Зокрема, в статті акцентується увага на необхідності запровадження спеціальної дисциплінарної відповідальності для спортсменів-професіоналів, зокрема через прийняття спеціального закону, регулюючого питання професійної діяльності спортсменів. У статті пропонуються і інші заходи щодо вдосконалення чинного трудового законодавства.

Ключові слова: трудова дисципліна, дисциплінарна відповідальність, спеціальна дисциплінарна відповідальність спортсменів-професіоналів.

Kyselova O.I. Peculiarities of disciplinary responsibility of professional athletes.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the disciplinary responsibility of professional athletes. The article reveals the meaning of the concept of disciplinary responsibility, the features of a professional athlete's disciplinary offense, and the specifics of bringing an athlete to disciplinary responsibility. Within the framework of the article, the issue of the admissibility of applying certain types of sanctions, particularly a fine, will also be investigated, and attention will be paid to the point of responsibility for violation of the sports regime. The issue of disciplinary responsibility of this category of employees is relevant and necessary to study in connection with the lack of a clear understanding of the specifics of the mentioned institute, the lack of distinction between disciplinary responsibility and other types of legal responsibility, as well as some other problems that arise when applying disciplinary sanctions to athletes professionals' Legal regulation must be effective and meet the requirements of the time. The completeness of the liability rules is a guarantee of ensuring the constitutional rights of subjects of labor relations. Detailing the rules on disciplinary responsibility allows for

¹ Робота виконана в рамках проекту №БФ/1-2022 до угоди №БФ/24-2021 «Економічно-правові засади медичної реформи, реформування системи менеджменту спорту»

the definition of clear boundaries of acceptable behavior for the employer and necessary behavior for the employee. The disciplinary responsibility of athletes is fully established depending on the specific sport by disciplinary statutes, regulations, regulations rules of the relevant international sports federations, national sports federations, clubs, and associations. Therefore, the legal regulation of the activities of professional athletes differs from the general regulation, has its characteristics, and requires special attention from the legislator. In particular, the article focuses attention on the need to introduce special disciplinary responsibilities for professional athletes, in particular through the adoption of a special law regulating the professional activity of athletes. The article proposes other measures to improve the current labor legislation.

Key words: labor discipline, disciplinary responsibility, special disciplinary responsibility of professional athletes.

Постановка проблеми. Загальна декларація прав людини 1948 року, Олімпійська хартія, Міжнародна Хартія фізичного виховання та спорту, Європейська Хартія спорту та інші документи міжнародних організацій підтверджують актуальність та важливість розвитку спортивного руху. У преамбулі Міжнародної Хартії фізичного виховання та спорту наголошується, що «ефективне здійснення прав людини залежить від можливості кожного чоловіка та жінки вільно розвивати та зберігати свої фізичні, інтелектуальні та моральні здібності», і що відповідно до цього «доступ усіх людей до фізичного виховання та спорту має бути забезпечений та гарантований». У головній меті Європейської Хартії спорту наголошується на необхідності «дати можливість кожній людині займатися спортом». Для реалізації цієї стратегічної мети у ст. 3 цього документа вказується на необхідність тісної співпраці державних структур із громадськими спортивними організаціями та створення для цього розвиваючих та координуючих механізмів. Одним із невід'ємних елементів стратегії розвитку фізичної культури та спорту є створення та підтримання в актуальному стані системи правового регулювання відносин у галузі фізичної культури та спорту, у тому числі – правового регулювання праці спортсменів-професіоналів. Правове забезпечення дисциплінарної відповідальності у сфері спорту є комплексним, оскільки здійснюється законодавчими актами різної галузевої належності.

Метою статті є вивчення інституту дисциплінарної відповідальності загалом, а також дисциплінарної відповідальності безпосередньо спортсменів-професіоналів, розгляд існуючих проблем, пов'язаних із застосуванням даного

інституту на практиці, надання пропозицій щодо усунення недоліків правового регулювання зазначених питань.

Стан дослідження. Дослідження окремих аспектів дисципліни праці здійснювали Н.Б. Болотіна, В.С. Венедіктов, П.І. Гнатенко, В.В. Жернаков, М.І. Іншин, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипко, О.І. Процевський, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева тощо, правове регулювання дисциплінарної відповідальності спортсменів-професіоналів проводились нечасто, можна виділити тільки Б.М. Панченко, А.М. Апарова та О.О. Біляєва.

Виклад основного матеріалу. Для найбільш повного та глибокого аналізу поставленої теми бачиться необхідним, перш ніж приступити до вивчення дисциплінарної відповідальності професійних спортсменів, більш докладно зупинитися на розгляді дисциплінарної відповідальності як інституту трудового права в цілому.

Дисциплінарна відповідальність, будучи предметом дослідження багатьох вчених, як правило, розглядається у двох аспектах:

- як негативна реакція на вчинений особою дисциплінарний проступок та можливість застосування до працівника дисциплінарного стягнення, передбаченого нормами трудового права;
- як юридичний наслідок невиконання або неналежного виконання працівником покладених на нього трудових обов'язків із застосуванням за порушення трудової дисципліни.

У цьому контексті дисциплінарна відповідальність реалізується через обов'язок порушника відповісти за вчинене дисциплінарне правопорушення та зазнати негативних наслідків особистого, організаційного чи матеріального характеру.

Визначати дисциплінарну відповідальність як один із видів юридичної відповідальності, «що полягає в обов'язку працівника відповісти перед керуючим суб'єктом або уповноваженим органом за скоєний ним дисциплінарний проступок, сутність якого полягає в невиконанні або неналежному виконанні працівником, покладених на нього трудових чи службових обов'язків і понести дисциплінарні стягнення, передбачені законодавством України», запропонував Серед В.В. [1].

Треба зазначити, що у чинному законодавстві не розкривається поняття дисциплінарного проступку. У теорії трудового права дисциплінарний проступок визначається як винне протиправне невиконання чи неналежне виконання працівником своїх трудових обов'язків. О.І. Процевський зазначав, що дисциплінарний проступок – це є винна протиправна дія (бездіяльність) особи, яка перебуває у трудових відносинах, порушуючи внутрішній трудовий роз-

порядок, трудові обов'язки, правила спільної праці [2; с. 231].

У науці трудового права більшість дослідників розглядали дисциплінарний проступок у загальних аспектах; окремі особливості складів проступків, що є підставами спеціальної дисциплінарної відповідальності, не піддавалися детальному вивченню. Перелік дисциплінарних проступків визначається, як правило, на рівні правил внутрішнього трудового розпорядку. При цьому мається на увазі таке:

1. проступок має бути здійснений під час виконання обов'язків у робочий час на робочому місці, однак диференціація правового регулювання трудових відносин допускає наявність спеціальних норм, якими встановлені підстави дисциплінарної відповідальності поза робочим часом з урахуванням специфіки та складності роботи окремих категорій працівників, у зв'язку із підвищеними вимогами, що пред'являються до них під час виконання трудових обов'язків.

2. Протиправні дії працівника мають бути винними. Дії працівника, які визнаються проступком, мають бути заборонені нормою законодавства, колективно-договірною або локального акта, трудового договору. Відповідно, дозволені цими актами дії не мають переслідуватися.

3. Заходи відповідальності мають бути адекватними стосовно вчиненого дисциплінарного проступку, носити розумний характер відповідно до виконуваної роботи і поставлених перед працівником цілей.

Розібравшись із загальним розумінням інституту дисциплінарної відповідальності, ми можемо перейти до розгляду особливостей застосування цього інституту щодо окремої категорії працівників – спортсменів-професіоналів. При цьому в науковій літературі неоднаразово піднімалось питання щодо поширення норм про дисциплінарну відповідальність на спортсменів, які займаються не колективними, а індивідуальними видами спорту, оскільки багато дослідників у галузі спортивного права вказують, що норми трудового права не поширюються на таких спортсменів, тому що в індивідуальних видах спорту спортсмени регулюють свої відносини з організаторами спортивних змагань, використовуючи цивільно-правовий інструментарій. Цей висновок видається не зовсім вірним – спортсмен, який займається спортом професійно, повинен мати укладений трудовий договір (незалежно від виду спорту), а значить він буде суб'єктом дисциплінарної відповідальності. Іноді діяльність спортсмена може регулюватися нормами цивільного права, коли професійний спортсмен самостійно тренується, повністю організовує свою діяльність на власний ризик та відсутній контроль спортсмена зі сторони спортивної організації. Таким чином нор-

ми трудового права застосовуються за умови відповідності цих відносин ознакам трудових відносин, розробленим у науці трудового права та судовій практиці України. При цьому трудові правовідносини між спортсменом та фізкультурно-спортивною організацією (спортивним союзом) можуть виникати як у командних, так і в індивідуальних видах спорту.

Одним із базових обов'язків будь-якого суб'єкта трудових правовідносин, зокрема спортсмена, є обов'язок дотримання дисципліни, який виражає загальну вимогу належної поведінки у праці.

Загальний правовий режим дисциплінарної відповідальності спортсмена визначено ст. 38 Закону «Про фізичну культуру і спорт», де зазначається, що діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців, яка полягає у підготовці та участі у спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів і є основним джерелом їх доходів, провадиться відповідно до цього Закону, Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів, а також статутних та регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту та міжнародних спортивних організацій [3]. При цьому в нашій державі не прийнято спеціального закону, який би встановлював правовий режим у професійному спорті. Загальну дисциплінарну відповідальність спортсмена-професіонала доповнено лише статутами та регламентами відповідних суб'єктів. Особливості спеціальної дисциплінарної відповідальності полягають у специфіці трудових обов'язків та у наслідках, які можуть настати внаслідок вчинення дисциплінарного проступку. Дисциплінарна відповідальність настає за невиконання чи неналежне виконання трудових обов'язків. Крім обов'язків, закріплених у ст. 239 КЗпП, додаткові обов'язки спортсмена-професіонала можуть бути закріплені і у його контракті. Так як частиною 3 статті 21 КЗпП визначено, що контракт – це особлива форма трудового договору, в якому строк його чинності, права, обов'язки і відповідальність сторін (у тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення й організації праці працівника, умови розірвання договору, в тому числі дострокового, можуть установлюватися угодою сторін [4]. Контракт спортсмена-професіонала може містити такі обов'язки як: обов'язок дотримуватись спортивного режиму та виконувати плани підготовки до спортивних змагань; обов'язок дотримуватись антидопінгових правил, встановлених міжнародними антидопінговими організаціями, проходити допінг контроль, дотримуватись положень/регламентів спортивних змагань у частині, що безпосередньо пов'язана з його трудовою діяльністю.

В період дії трудового договору спортсмени зобов'язані проходити періодичні (не рідше одного разу на рік) медичні огляди (обстеження). Мета періодичних обстежень – визначення придатності спортсмена для виконання дорученої роботи і попередження професійних захворювань та спортивного травматизму. Крім того, керуючись медичними рекомендаціями, спортсмен має право пройти позачерговий медичний огляд [5]. Отже, за невиконання чи неналежне виконання всіх цих обов'язків або деяких інших, спортсмен може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності із застосуванням щодо нього міри дисциплінарного стягнення.

Як приклад, розглянемо порушення спортивного режиму як підстави притягнення до дисциплінарної відповідальності. Його зміст розкривається або у самому колективному договорі та (або) трудовому договорі, що укладається зі спортсменом, або у локальних актах роботодавця. Зазвичай у поняття «спортивний режим» вкладають певні обмеження та обов'язки спортсмена. Наприклад, підтримання певної ваги, рівня фізичної підготовки, стану здоров'я, заборона куріння та вживання спиртних напоїв та наркотичних засобів, дотримання чесних способів гри. За недотримання з вини спортсмена встановленого спортивного режиму, у тому числі обмежень, дія яких поширюється не лише на його робочий час, а й на час відпочинку, а також за невиконання з вини спортсмена планів підготовки до спортивних змагань роботодавець має право застосувати до спортсмена дисциплінарне стягнення».

Може здатися спірною думка про те, чи розповсюджується право роботодавця на притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності у зв'язку з порушенням працівником спортивного режиму, на порушення, допущені за межами робочого часу спортсмена, оскільки дотримання спортивного режиму є лише одним із обов'язків, які зазначаються у трудовому договорі. Тим не менш, видається, що спортивний режим не пов'язаний з режимом робочого часу, і притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності в такій ситуації можливе. Подібне регулювання виправдане специфікою праці професійного спортсмена – це необхідність підтримки належної фізичної форми, і особливою увагою громадськості до спорту, підвищеним значенням репутації спортсменів для роботодавця.

Тим паче це підтверджується практикою, що склалася під час застосування п. 3 ч. 1 ст. 41 КЗпП України, за якою якщо працівник, що займається виховною діяльністю, недостойною поведінкою скомпрометував себе перед учнями, іншими особами, порушив моральні норми, втратив тим самим авторитет, дискредитував

себе як вихователь, він може бути звільнений з роботи за пунктом 3 частини першої статті 41 КЗпП України. Таке звільнення допускається, як за вчинення аморального проступку при виконанні трудових обов'язків, так і не пов'язаного з ними (вчинення такого проступку в громадських місцях або в побуті).

Ст. 147 КЗпП України визначено, що за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: або догана, або звільнення. Законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення. У зв'язку з цим постає питання, чи можна застосовувати щодо спортсмена-професіонала такий вид стягнення як штраф. Слід зазначити, що у науковому середовищі часто обговорюється можливість запровадження у трудове законодавство такого заходу дисциплінарного стягнення, як штраф. Ряд правознавців дотримуються такого погляду, що система штрафів є одним із найефективніших способів підтримки рівня продуктивності праці. Серед них більшість схиляється до того, що запровадження такого суворого заходу дисциплінарного стягнення має спричинити зникнення інших форм, які зараз існують у трудовому законодавстві, через суворість такого заходу дисциплінарної відповідальності. Інші вчені вважають, що запровадження штрафу може негативно вплинути на трудові відносини через зловживання цим стягненням з боку роботодавців. Якщо звертатися до регулювання відносин у спорті, то вважаємо, що необхідно уніфікувати регламенти спортивних федерацій, виключивши з них положення про різноманітні штрафи до фізичних осіб. Як відповідальність за вчинення різноманітних правопорушень буде достатньо інших існуючих заходів дисциплінарного стягнення, які допускаються в трудовому праві, але застосування «штрафів» на рівні взаємовідносин працівника (спортсмена) та роботодавця (спортивного клубу) необхідно привести у відповідність до чинного трудового законодавства.

Таким чином, штраф чи інші заходи, подібні до нього, наприклад «фінансове стягнення», не можуть бути передбачені у трудовому договорі спортсмена – це суперечить трудовому законодавству України. Цей висновок підкріплюється і положеннями ст. 9 КЗпП України, відповідно до якої у трудовому договорі не можуть закріплюватися додаткові умови, що погіршують становище працівника, до яких, безумовно, можна віднести і штраф. Подібна плутанина виникає не в останню чергу тому, що ці санкції передбачені актами, що мають такі назви, як «Дисциплінарний регламент», а орган, який

виносить відповідне покарання, часто називається «Дисциплінарний комітет». Але до дисциплінарної відповідальності, відповідно до статті 147-1 КЗпП України дисциплінарні стягнення можуть застосовуватися органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника. На працівників, які несуть дисциплінарну відповідальність згідно із статутами, положеннями та іншими актами законодавства про дисципліну, дисциплінарні стягнення можуть накладатися також органами, вищими у порядку підлеглості щодо органів, зазначених у частині першій цієї статті.

Крім того, від дисциплінарної відповідальності потрібно відрізнити інші види відповідальності. Наприклад, порушення спортсменом або тренером антидопінгових правил можна визначити як специфічний дисциплінарний проступок, за який поряд з дисциплінарною відповідальністю з боку роботодавця може накладатися і спортивна відповідальність, що застосовується не роботодавцем, а спеціалізованим суб'єктом – антидопінговою організацією (Національним антидопінговим центром). Так відповідно до статті 15 Закону «Про антидопінгову діяльність у спорті» факти порушення антидопінгових правил, виявлені Національним антидопінговим центром або іншою антидопінговою організацією, розглядаються Національним антидопінговим центром або зазначеною антидопінговою організацією відповідно до антидопінгових правил [6].

Таким чином, спортивні стягнення застосовуються до спортсменів-професіоналів не у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням працівником його трудових обов'язків, а у зв'язку з порушенням правил спортивних заходів; види стягнень, а також порядок їх застосування передбачені правилами спортивних змагань та галузевими актами, а не трудовим законодавством; суб'єктом притягнення до відповідальності є не роботодавець спортсмена, а уповноважена на здійснення таких дій особа. Проте порушення антидопінгових правил можуть бути підставою притягнення працівника і до дисциплінарної відповідальності у разі, якщо дотримання антидопінгових правил змагань входить у трудові обов'язки спортсмена, тим паче, що ст. 3 вказаного закону визначено, що спортсмени та допоміжний персонал спортсмена повинні прийняти антидопінгові правила як умову участі у змаганнях і зобов'язані їх дотримуватися. Але треба звернути увагу на необхідність обов'язкового використання у процедурі дисциплінарного провадження акта юридичної особи (антидопінгової організації, яка не є стороною трудових правовідносин), як особливого способу фіксації дис-

циплінарного проступку. Отже, невиконання працівником свого обов'язку щодо дотримання спортивного режиму, участі у спортивних заходах, антидопінгових правил має всі підстави бути кваліфіковано як неналежне виконання ним трудових обов'язків, і відповідно спричинити застосування до працівника тих чи інших заходів дисциплінарного впливу.

Необхідно відзначити, що трудове законодавство України не містить окремих норм, що регламентували б будь-який особливий порядок накладання дисциплінарних стягнень на спортсменів та тренерів, і, отже, до цієї категорії працівників застосовується загальний порядок накладання дисциплінарних стягнень, передбачений ст. 149 КЗпП України. В обов'язковому порядку від працівника (спортсмена-професіонала) має бути витребуване письмове пояснення, мета якого – отримати максимум інформації про обставини дисциплінарного проступку, мотиви його вчинення, а також ступеня провини працівника. Крім того, видається, що пояснення працівника в даному випадку необхідне для проведення об'єктивного розслідування дисциплінарного проступку, що є важливим як для своєчасного реагування на порушення трудової дисципліни, так і для виявлення причин та умов скоєння проступку, а також мотивів, що спонукали до скоєння такого. Все це важливо, зокрема, і для профілактики таких порушень у майбутньому. Щодо термінів притягнення спортсменів до дисциплінарної відповідальності слід підкреслити, що вони аналогічні термінам для інших працівників, тобто стягнення застосовується не пізніше одного місяця з дня виявлення провини і не може бути застосовано пізніше шести місяців з дня здійснення дисциплінарної провини. Розглядаючи право роботодавця на звільнення спортсмена чи тренера за порушення ними антидопінгових правил, потрібно звернути увагу на проблему, суть якої полягає в тому, що навіть якщо роботодавець, враховуючи сумлінне попереднє ставлення такого працівника до праці, вирішить не звільняти співробітника, а застосувати до нього інший захід дисциплінарного впливу, співпрацювати з таким працівником повною мірою відповідно до його трудових обов'язків роботодавець не зможе. Стаття 2.10 Всесвітнього антидопінгового кодексу встановлює відповідальність за заборонену співпрацю дискваліфікованих за допінг працівників та працівників, які не мають порушень щодо допінгу. Тобто, наприклад, дискваліфікований за допінг тренер не зможе тренувати спортсменів, оскільки дискваліфікація його за допінг унеможливує тренування. Звісно ж, що така правова колізія неперекорна на даному етапі, і потребує до-

даткового правового регулювання діяльності спортсменів у зв'язку з їх особливим статусом.

Висновки. Таким чином, дисциплінарна відповідальність спортсменів має розширений порівняно із загальною дисциплінарною відповідальністю характер, що виражається в: розширенні поняття дисциплінарного проступку спортсмена; розширенні поняття трудового обов'язку спортсмена; неформальному розширенні заходів дисциплінарного впливу, що застосовуються до спортсмена-професіонала. Зазначені властивості дисциплінарної відповідальності спортсменів дозволяють стверджувати, що вона має необхідні риси спеціальної дисциплінарної відповідальності. Правового впорядкування вимагає питання особливості притягнення спортсмена-професіонала, тренера, іншого спортивного працівника до дисциплінарної, адміністративної, кримінальної відповідальності. Таким чином, запропоновані нами аспекти удосконалення нормативно-правової бази дозволять підвищити дієвість реалізації відповідних програм розвитку спорту тощо, сприяти створенню конкурентного середовища в професійному спорті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Серода В.В. Дисциплінарна відповідальність в адміністративних публічно-правових відносинах: проблеми теорії та практики: монографія. Харків: Ніка Нова, 2013. 360 с.
2. Процевский А.И. Метод правового регулювання трудових отношений М.: Юридическая литература, 1972. 287 с.
3. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 року № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (дата звернення 18.10.2022).
4. Кодекс законів про працю: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 20.10.2022).
5. Забезпечення соціальних прав у спорті: монографія / За заг.редакцією академіка НАПрН України, д.ю.н., професора М.І. Іншина та д.ю.н. Я.Я. Мельника. Вид-во «Освіта». Київ, 2021. 200 с.
6. Про антидопінгову діяльність у спорті: Закон України від 26.01.2022 № 2011-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-20#Text> (дата звернення 22.10.2022).